

L'origen de la Diada, la història que s'ha volgut diluir

Després del debat encès aquest estiu sobre els canvis dels actes polítics programats per a la Diada, i després de fer-se públic que finalment es mantindrà l'ofrena al monument a Rafael Casanova, recuperem en aquest text l'origen d'una jornada de reivindicació nacional que, de la transició cap ací, alguns sectors polítics han volgut desdibuixar.

La guerra de Successió—com també la guerra dels Segadors el 1640, com després la guerra dels Tres Anys (1936-39)— són, entre altres coses, però sobretot, una topada entre el nacionalisme espanyol, expansiu i hegemònic, i el nacionalisme català, defensor de la llengua, cultura i costums i que intenta preservar la seva pròpia identitat contra els actes d'agressió i assimilació dels quals és objecte.

A la guerra de Successió, els catalans combateren contra dues de les forces militars més potents de l'època: l'espanyola i la francesa. I, aquesta lluita, ho fou de tota la nació. Recordem les naus de Mallorca que, diverses vegades, trencaren el setge de Barcelona per avituallar els seus defensors. Recordem els batallons de voluntaris valencians que, després de la batalla d'Almansa, s'incorporaren a les forces del Principat per seguir lluitant...

Sovint hi ha, però, qui ha volgut amagar que l'11 de Setembre és una Diada de significació nacional perquè, des del començament de la guerra fins al final, van lluitar-hi tots els Països Catalans, tots els catalans.

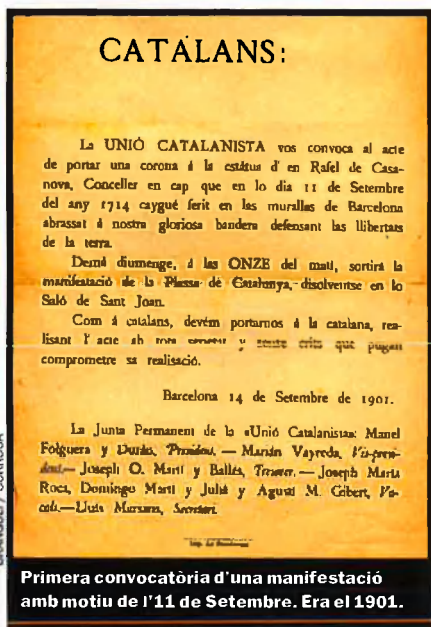
Els primers temps. La primera commemoració que té lloc com a record de les víctimes catalanes de la guerra de Successió és una missa que es va fer a Santa Maria del Mar de Barcelona l'11 de setembre de 1886. Com un preludi de les vicissituds que aquesta Diada travessaria

el llarg de la seva història, ja va començar amb una prohibició del bisbe de Barcelona, Doctor Català, qui, pressionat per Madrid, no va permetre que mossèn Jaume Colell fés un parlament com a oració fúnebre.

Amb motiu de l'Exposició Universal de 1888 es col·locà al saló de Sant Joan de Barcelona l'estàtua de Rafael Casanova—feta per Rossend Novas—acompanyada de set més: les de Ramon Berenguer I, Jaume Febrer, Pere Albert, Antoni Viladomat, Guifré, Roger de Llúria i Pau Claris.

L'11 de Setembre de 1892—l'any de les Bases de Manresa—el "Foment Catalanista" celebrà una sessió cronològica dedicada als herois de 1714 i a tots els màrtirs per les llibertats catalanes. El 1897 va ser l'any que es va col·locar la primera corona a l'estàtua, i ho va fer un grup de vuit xicots de l'Associació Popular Catalanista. Va ser una corona de llorer feta per ells i amb una cinta amb les quatre barres pintades damunt de paper groc. Aquest costum, sense cap mena d'organització no convocatòria, la van mantenir els anys posteriors.

Al 1901, dels locals de l'Associació Democràtica Catalanista "Catalunya i Avant", després de fer-se un acte de remembrança, un grup de joves sortí a portar una corona a l'estàtua. Foren apallissats i trenta d'ells detinguts per la policia espanyola, entre els quals un que esdevindria molt popular per les seves històri-

BRANGULLI / SURROCA

es per als joves i la mainada: Josep M. Folch i Torres. La resposta a aquesta primera agressió, la donà la Unió Catalanista, amb una convocatòria de manifestació de desgreu que, sortint de la plaça de Catalunya, va arribar a l'estàtua. Encapçalaven la manifestació els trenta joves que havien estat represaliats i, darre seu, deu mil persones, una multitud en aquella època. D'alguna manera, podem dir doncs que la Diada patriòtica comença amb la intolerància i violència espanyola i la ferma i cívica resposta catalana.

Cal esperar però fins al 1907 perquè d'una manera permanent, continuada i multitudinària es produeixin les ofrenes florals a l'estàtua de Casanova.

A partir de 1910 la commemoració deixa de ser exclusivament barcelonina i s'escampa arreu de Catalunya; les primeres poblacions a afegir-s'hi van ser Girona, Manresa i Montblanc. Al 1913 ja es va iniciar el costum d'anar, també, al Fossar de les Moreres (lloc on hi ha enterrats els morts durant la defensa de la capital catalana), costum que té el seu naixement en l'agrupació de joves "Els néts dels Almogàvers", la qual va col·locar-hi, aquell mateix any, una inscripció amb uns versos de Frederic Soler "Pitarra":

"Al Fossar de les Moreres no s'hi enterra cap traïdor fins perdent nostres banderes serà l'urna de l'honor."

El 1914, amb motiu del 200è aniversari dels fets, es canvià l'estàtua al seu emplaçament actual.

I va ser, doncs, a partir de 1919 que començaren a fer-se ofrenes florals a la tomba de Rafael Casanova a Sant Boi de Llobregat. Totes aquestes demostracions de record es van mantenir fins que, l'any 1923, dos dies després de la Diada el general Primo de Riverava fer el cop d'estat a Barcelona mateix, implantant la dictadura militar amb la benedicció del Borbó, Alfons XIII. Aquell any, l'11 de Setembre va acabar amb una brutal càrrega de la policia "amb els sabres desembainats", la qual va provocar nombrosos ferits, entre els quals dones i criatures, i diverses detencions. Com sempre, la dictadura va perseguir i prohibir tots els signes de catalanitat, no només els de catalanisme polític sinó també tots els signes de catalanitat com la llengua, la bandera, entitats culturals, publicacions, etc. Naturalment foren proscrius tots els actes de la Diada. També van declarar-se il·legals partits i sindicats, i se suspengué la Mancomunitat de Catalunya.

La República i la guerra. En proclamar-se la República les celebracions prengueren més relleu. Tant durant la República com durant la guerra del 1936-1939, mai no hi va haver aldarulls, el poble sempre s'ha manifestat pacíficament excepte en alguns casos en què hi ha hagut provocacions fomentades pel nacionalisme espanyol.

Durant els anys de la guerra, per primer cop es van retre honors militars a Rafael Casanova per les milícies populars que desfilaron davant de l'estàtua.

A partir dels anys 60 s'incorpora gent jove a la lluita clandestina. Així es revitalitzen organitzacions

Una menció a part mereix, així mateix, l'estàtua que el tenor Francesc Viñas, fill de Moià (Bages), va fer aixecar a expenses pròpies en uns terrenys de la seva propietat que cedí al poble. El motiu principal era l'origen de Casanova, natural d'aquesta vila, i el fet que encara avui hi ha la seva casa nadiua (avui convertida en casa museu). Aquesta figura era una reproducció de la de Barcelona, però més petita, per la qual cosa es coneixia popularment com el "Rafaelet". L'estàtua va inaugurar-la, el 1932, Francesc Macià, president de la Generalitat. Amb l'ocupació de Moià pels franquistes, l'estàtua va ser retirada i destruïda. L'11 de Setembre de 1979 fou restituïda per una de la nova en l'antic emplaçament.

En les tenebres, 1939-1963. La victòria del feixisme espanyol tingué com a conseqüència una dura i ferotge repressió. La persecució de la llengua i cultura va prendre la forma d'un veritable genocidi. Milers de ciutadans van sortir camí de l'exili. Amb els que es quedaren —convençuts que no hi havia motius per ser represaliats— es van omplir els camps de concentració, les presons, molts foren torturats i milers d'ells afusellats. Com a símbol només cal recordar el president de la Generalitat, Lluís Companys.

Una de les primeres preocupacions de les forces d'ocupació va ser evidentment la de fer desaparèixer tots els signes visibles de catalanitat, per la qual cosa es procedí a rebatejar els noms de carrers i places, es retiraren els rètols i cartells escrits en català i es desmantellaren tots els monuments significatius de catalanitat (a Barcelona el d'en Layret, Pi i Margall, Martí i Julià, Voluntaris Catalans a la Guerra, Prat de la Riba, Doctor Robert, i arreu de Catalunya alguns d'ells encara no han estat restituïts). Evidentment, també el de Casanova. Segons la proposta de l'Ajuntament franquista barceloní, presidit per Miquel Mateu i Pla (el "Mateu del ferro"), es feia "...para que no sirva de pretexto a desviaciones partidistas y antinacionales".

L'ordre va ser destruir les estàtues, però l'arquitecte municipal Adolf Florensa les va guardar secretament en el fons d'uns immensos magatzems de l'Ajuntament. Per salvar-les, les va emparedar.

Les milícies d'Esquerra Republicana de Catalunya - Estat Català desfilen l'11 de Setembre de 1938 davant l'estàtua de Rafael Casanova.

Però si bé la repressió va actuar amb tota celeritat, també l'esperança i el coratge es van manifestar tot seguit. Acabaven de treure el monument quan unes mans anònimes van deixar-hi una còpia minúscula de l'estàtua amb una cartell que deia: "Ja creixeràs."

Aquell va ser el començament de 38 anys de commemoracions clandestines. Les que van del 1939 al 1963, operacions esporàdiques dutes a terme per escamots reduïts, però algunes de les quals, tot i així, tingueren una gran espectacularitat. L'any 1942 va sortir publicat el primer manifest que reivindicava la Diada sota el franquisme; es tracta d'un document del Comitè de Barcelona del Front Nacional de Catalunya.

L'any 1944, tot i que l'any anterior hi havia hagut una caiguda important de militants del FNC, membres de la secció militar d'aquesta organització, penjaren una bandera catalana als cables de la torre de Sant Sebastià al transbordador del port de Barcelona. Una revista falangista de l'època va dur una fotografia del fet però completament manipulada, ja que van afegir-hi el triangle i l'estel independentista que l'original no duia. Probablement la intenció era agreujar l'acció, ja que en l'article que acompanyava la fo-

tografia es demanava més mà dura "*contra los separatistas*", en uns temps, recordem-ho, en què els afusellaments eren diaris.

El 1945, els grups del Front repartien octavetes i enganxaven uns papers engomats, amb les quatre barres i un text que deia: "Català: ¡Recorda! El conseller en cap, Rafael Casanova, fou ferit en lluita oberta pels soldats de Felip V. El president de la Generalitat, Lluís Companys, mort assassinat, contra tota llei, pels sicaris de Franco. Felip V fou un rei injust. Franco és un assassí. Front Nacional de Catalunya."

Un dels grups (l'escamot el formaven Joan Grau, Joan-Josep Ferrer i en Manuel Fontich i Aldosa), mentre repartien els papers, va ser interceptat per un cotxe de la policia, i s'establí un intercanvi de trets. En Joan Grau i Rei va caure ferit i va fer marxar els altres companys que s'havien quedat sense municions. Caigut a terra va veure com un dels policies disparava contra un noi que, amb les mans enlaire, s'havia arraulit en un portal. El van matar, era Josep Corbella, i no tenia res a veure amb els fets.

El fet que la victòria aliada, a la Segona Guerra Mundial, no portés -com tothom creia- la decisió d'emprendre, a àmbit

internacional, mesures eficaces que enruïnassin el franquisme -clar col·laborador del feixisme nazista europeu- va provocar una desmobilització remarcable en els grups de la resistència clandestina, que havien participat en la victòria aliada: lluitant en diversos fronts de guerra, fent tasques d'espionatge, passant per la frontera francocatalana, gent fugitiva de l'Europa ocupada o aviadors caiguts i que havien pogut evadir-se. Això, afegit a les detencions dels militants dels pocs grups organitzats que aleshores es movien i a un altre problema que, en aquells moments, era molt greu, el de procurar-se la subsistència diària, fa que aquestes accions de caràcter simbòlic, les úniques possibles, que tenien lloc cada 11 de Setembre, fossin cada cop més escadusseres.

La represa. A partir de la dècada dels seixanta es va incorporant, a la lluita clandestina, gent jove que no havia viscut la guerra. Això fa que es revitalitzin les antigues organitzacions i que, al 1964, en el 250è aniversari dels fets de 1714, aquests es plantegin fer un acte reivindicatiu. Es forma per primer cop el "Comitè 11 de Setembre", integrat pel Front Nacional de Catalunya (que fins

El separatismo catalán: y otras cosas

Este monumento, el más alto de la ciudad de Barcelona, es el símbolo de la independencia y de la libertad de la ciudad. Fue construido en 1888 por el arquitecto catalán Antoni Gaudí. El agua que se bombea desde el mar hasta la torre se utiliza para abastecer a la ciudad. Este monumento es un símbolo de la independencia y de la libertad de la ciudad.

Publicació falangista amb la imatge de la bandera manipulada al transbordador del Port de Barcelona, el 1944. A sota, l'estàtua de Rafael Casanova amagada i convocatòria del FNC el 1973.

aleshores havia dut gairebé en solitari el pes de la Diada), Unió Democràtica de Catalunya, Esquerra Republicana de Catalunya i el Moviment Socialista de Catalunya, acompanyats per persones independents com Josep Benet, Jordi Carbonell, Santiago Albertí i Joan Ballester.

Hi havia una causa suplementària que esperonava l'aparició pública en un acte de protesta. El règim, de la mà del seu ministre d'Informació i Turisme, Manuel Fraga Iribarne, havia organitzat aquell mateix any una campanya de propaganda

amb l'eslogan: "25 años de paz", que feia referència a l'acabament de la guerra. A casa nostra, des de la victòria feixista no hi havia hagut cap manifestació, la qual cosa feia que hi hagués molts dubtes sobre la resposta de la gent a una concentració convocada en fred i que, a més, es remuntava a uns fets històrics força llunyans. Un dels fulls volants repartits pel Front per a la manifestació deia: "Els drets del poble no caduquen mai."

La manifestació va congrega 4.000 persones, tot un èxit, que van desfilat als

crits de "Catalunya, Catalunya, lliure, lliure". La policia va carregar per davant, pel darrere i pel costat acorralant els manifestants contra la paret. Va haver-hi ferits (Heribert Barrera va trencar-se un braç), detencions i, posteriorment, multes de 25.000 pessetes, el màxim que tenia permès imposar el governador civil.

Altres persones van tenir la pensada d'oferir una missa pels morts del 1714. L'arquebisbe de Barcelona, Doctor Modrego, ho va supeditar a un permís especial del governador civil perquè, segons deia, així "no tendria caràcter polític". La negativa va provocar molta indignació entre els sectors catòlics progressistes, ja que aleshores es feien misses pels dictadors ja morts (Hitler, Mussolini i Trujillo) sense cap mena d'autorització.

A partir d'aquest fet es va convocar la gent a manifestar-se, anualment, però el dispositiu policial -havia après la lliçó- que ocupava militarment tot el sector ho feia impossible. L'any 1967 s'incorporà a la crida CCOO, va haver-hi càrregues, corregudes dels manifestants i l'actuació destacada dels Guerrilleros de Cristo Rey, que protegits per membres de la brigada políticossocial i armats amb barres de ferro atacaven la gent sense fer cap mena de distinció per edat o sexe. Alguns dels detinguts van sentir-se dir, entre pallisses: "¿Qué hacías tú, un obrero español, en un acto separatista?". També van donar-se accions a Terrassa i Sabadell i, per primer cop, la premsa va fer-se ressò dels fets.

El 1968, dos militants del FNC, Iridi Casanova i el que això signa, anaven circulant en el cotxe d'aquest darrer pel sector on hi havia hagut l'estàtua i anaven llençant petards per tota la zona per un forat que s'havia obert en el terra del vehicle. Aquell any es creà el PSAN (Partit Socialista d'Alliberament Nacional dels Països Catalans), grup que s'afegeix de manera important als actes i a les accions reivindicatives de la Diada. Tant és així que el mateix 1968 hi hagué les primeres detencions per actes de la Diada: foren Enric Padrosa, Antoni León i Núria Custodio.

El PSAN convoca, al 1969, les manifestacions-llampec. Atesa la impossibilitat de concentrar-se en el lloc tradicional; s'avisava els militants i simpatitzants de

trobar-se en un punt determinat, quan hi havia un gruix important de gent es feia esclatar un petard –el senyal d'agrupar-se–, es treien les banderes i les pancartes i es cridava contra la dictadura i a favor de Catalunya. Abans que arribés la policia la gent es disgregava i acudia a un altre punt ja acordat, on es feia el mateix. Aquests salts es repetien diverses vegades.

Anys 70. El 1970 van col·locar-se dues traques de 25 metres en el lloc ocupat pels grisos, gairebé a tocar de l'emplaçament on hi havia hagut el monument. En sentir dispar (les traques) semblants als trets d'una metrallera, els policies van quedar-se blancs i van treure les pistoles. A la vegada s'intentà programar un acte públic per informar de la problemàtica cultural, econòmica i social als locals del CICF (Centre de Cultura Femenina) de la Via Augusta barcelonina; la nombrosa presència policial, però, ho va impedir.

El 1971 el FNC, com les altres forces clandestines, era conscient que la difusió de la seva premsa era limitada, les pintades s'esborraven, les banderes es treien i els fulls volants tenien un abast reduït. Per aquests motius va muntar-se una acció que fos més espectacular: col·locar un aparell de megafonia al lloc de l'estàtua amb un missatge de lluita i esperança.

Es comprà l'equip adient que fou provat, amb música normal, a la terrassa d'un pis. S'hagué de fer un viatge a Andorra per comprar un disc on hi havia "Els Segadors". Va fer-se la gravació amb la veu de l'Anna Esmerats i Robert Surroca. Uns dies abans es telefonà a l'Hotel Duval (que estava al xamfrà de Trafalgar i l'Arc de Triomf, on hi havia hagut el primer emplaçament de l'estàtua) i s'encarregà una habitació per un estudiant que venia a examinar-se d'unes assignatures que li havien quedat penjades, recalcant que la cambra donés al carrer, a l'estudiant li agradaven les habitacions ventilades. El noi era l'Àlvar Valls, disfressat amb perruca i ulleres i amb un carnet d'identitat falsificat; i dins les bosses de l'equipatge tot l'equip necessari.

La vigília del dia 11, l'Àlvar i en Joan Ramon Colominas van instal·lar tot el muntatge. S'havia avisat la gent que es convoquessin al lloc tradicional, "en passaria una de gran". I així va ser, a les 8 h

del vespre del dia 11 van esclatar "Els Segadors", imponents, magnífics, sorollosos a través de dos potents altaveus col·locats al balcó. Era el primer cop que se sentien, públicament, des de la victòria franquista. Després, el missatge es repetí dues vegades, les que estava gravat. La premsa estatal va silenciar el fet, però no la internacional, que en va anar plena.

La tònica d'aquests anys continua igual sobretot pel que fa als mitjans de difusió, però cal destacar encara l'edició el 1972 de 60.000 exemplars (una barbaritat tenint en compte la migradesa de mitjans) d'un opuscle explicant la història dels Països Catalans i l'opressió nacional. Van ser distribuïts per FNC, UDC i PSAN. El Front, ajudat per joves simpatitzants de les comarques lleidatanes, va fer pintades a 46 poblacions d'aquestes contrades, a més de sis localitats de la Franja de Ponent. A Lleida va pintar-se el monument a "Los Mártires de la Cruzada". Al barri barceloní de Sants van ser detinguts dos membres del PSAN mentre feien pintades, en Joan Tarabal i Agustí Viades. El 1973, el FNC va intentar fer una emissió pirata, a les comarques tarragonines, a través de la televisió i aprofitant que emetien un partit de futbol. Es va anul·lar la veu de TVE i es van provocar nombroses interferències, però, per poca potència dels aparells emprats, la transmissió no va arribar als destinataris. A Barcelona, en els locals de la Delegación Provincial de Sindicatos (franquista), el FNC va fer-hi esclatar un artefacte. Aquest mateix grup va col·locar una cadena, d'on penjava una senyera, tallant la circulació de vehicles a la calçada central del passeig de Gràcia. A la vegada va llançar-se un petard i van llençar-se fulls volants. Per primer cop l'Assemblea de Catalunya edita un manifest amb motiu de la Diada.

L'11 de Setembre de 1973 s'havia produït el cop d'estat pinocetista a Xile, amb la mort de Salvador Allende. En el primer aniversari, el 1974, el fet va condicionar tota la Diada. S'atacà, amb còctels Molotov, les oficines de Lan Chile.

A les Rambles de Barcelona va fer-se una manifestació amb esllògans de l'Assemblea i en protesta per la detenció, a Sabadell, de seixanta-set persones adherides a aquesta instància unitària. El

1975, les commemoracions van estar marcades per la campanya en contra de les penes de mort aplicades als lluitadors bascos Garmendia i Otegi. A la barcelonina plaça de Catalunya s'havien d'aplegar unes cinc mil persones responnent a una crida de l'Assemblea. Ara bé, degut a l'actuació policial, no van arribar a concentrar-se. Dues manifestacions més van fer-se a la Diagonal i al barri de Gràcia. Les pintades a les comarques foren molt nombroses, de les quals cal destacar les que es feren als monuments a los "Caídos por Dios y por España". El 1976, mort el tirà, el general Franco, tot va començar a prendre una caire diferent. Les forces democràtiques negocien, amb les autoritats del règim, la possibilitat de fer una manifestació a Barcelona; però no se n'aconseguí l'autorització. Com a contrapartida, se celebrà a Sant Boi de Llobregat –lloc on està enterrat Casanova–, sota la convocatòria de l'Assemblea de Catalunya, on s'aplegaren unes 100.000 persones davant la ràbia continguda de la Guàrdia Civil.

Diada rècord. Per fi, el 1977, un cop restituïda l'estàtua del conseller en cap al seu lloc i seguint la crida de totes les organitzacions democràtiques, sindicats, associacions de veïns, col·legis professionals i un llarg etcètera surten als carrers de la capital de Catalunya un milió de persones sota el crit de "Llibertat, Amnistia i Estatut d'Autonomia". Al matí, 30.000 independentistes ompliren a vessar en una gran concentració el barri de Ribera, on hi ha el Fossar de les Moreres.

Per arribar a aquesta fita, des del 1901 –quan trenta nois van fer la primera ofrena floral–, o des del 1945 –quan cinc homes armats, membres del FNC, penjaren la senyera del port de Barcelona (fet aleshores heroic, encara que avui pugui semblar "testimonial")– hi ha hagut sang, tortura, presó, exili, mort i patiment. Però també molt de coratge, molta fe i molt de patriotisme. I sobretot, això sí, la lluita aferrissada d'un poble per assolir la seva llibertat.

Cal tenir present que, aquesta lluita, tot i que avui prengui altres formes, encara no s'ha acabat.

Robert Surroca i Tallaferro